

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»,
доктору наук з державного управління, професору
Чикаренко Ірині Аркадіївні

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора наук з державного управління, професора,
Карпенка Олександра Валентиновича на дисертацію Гусаревич Наталії
Володимирівни за темою «Впровадження новітніх цифрових технологій
у виборчий процес в Україні», подану на здобуття ступеня доктор філософії за
спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. Цифрові трансформації, посилені та прискорені пандемією COVID-19, поставили перед наявними традиційними державно-управлінськими інституціями певний сценарний вибір – адаптуватися до нової «соціотехнічної» реальності чи перейти у кризову фазу до поступового зникнення. З ризиками і перспективами цифрових метаморфоз стикнулися ті, хто реалізує виборчі процеси від імені держави. Як наслідок, спостерігається світова тенденція до трансформації національних виборчих систем через процеси цифровізації, коли новітні цифрові технології стають не тільки частиною матеріально-технічного забезпечення виборчого процесу, а й починають відігравати роль дієвих інструментів забезпечення реалізації загальних принципів демократичної організації виборів (свободи виборів і добровільної участі; наявності вибору альтернативних кандидатів; змагальності виборчого процесу; періодичності і регулярності проведення виборчих циклів; рівності можливостей кандидатів у передвиборній боротьбі; можливості проведення громадського контролю за виборами).

Цифрова трансформація публічного управління в Україні створила належні умови для удосконалення виборчого процесу, як на загальнодержавному, так і на

місцевому рівнях. Найявний світовий досвід практично підтверджує судження про те, що впровадження новітніх цифрових технологій у процес волевиявлення громадян сприяє подоланню недоліків традиційних форм політичних виборів та референдумів – від складання списків виборців до підрахунку голосів й встановлення результатів голосування.

Актуальність теми визначена необхідністю в умовах збройної агресії проти України забезпечити належну організацію та проведення наступних виборчих циклів з широким використанням цифрових технологій. Проте, процедури та механізми цифрових виборів в Україні ще не відпрацьовано на належному рівні, а також існують певні правові бар'єри й інституційне перешкоджання подальшому діджитального розвитку виборчих технологій. Важливим аспектом є вивчення, узагальнення та адаптація світового досвіду щодо впровадження інструментів цифрової трансформації у виборчий процес та формування правових інструментів регулювання процедур застосування цифрових технологій під час волевиявлення громадян. Зважаючи на сукупність наведених вище аргументів, варто визнати, що тема дисертаційної роботи Н. В. Гусаревич є актуальною, своєчасною та відповідає вимогам цифрового розвитку держави та суспільства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам до такого виду досліджень. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, а також їх вірогідність забезпечені:

– професійним вирішенням низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження, та адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті (кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його);

– використанням широкої джерельної бази за темою дисертації і достатнім масивом аналітичних даних (список використаної української та іноземної літератури налічує 243 найменування);

– відповідності предметної спрямованості дисертаційного дослідження галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування»;

– достатньою кількістю апробацій отриманих результатів на науково-практичних конференціях.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Ознайомлення зі змістом дисертації, основними публікаціями дає змогу визнати, що мету дослідження досягнуто. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто й характеризуються науковою новизною. Зокрема, автором уперше розроблено та обґрунтовано комплекс наукових положень щодо впровадження цифрових технологій у виборчий процес в Україні. Викладено авторський підхід до обґрунтування комплексу концептуальних положень щодо трансформації виборчого процесу в умовах глобальної цифровізації та визначення шляхів застосування діджитальних технологій під час організації та проведення виборів для забезпечення реалізації активного та пасивного виборчого права.

Автором удосконалено:

- понятійно-категоріальний апарат предметної сфери дослідження, зокрема, визначені дефініції термінів «цифровізація виборчого процесу», «цифрове голосування», «виборчий блокчейн»; розглянуто взаємозв'язок та співвідношення таких понять як «цифрова демократія», «автоматизація виборчого процесу», «цифровізація виборчого процесу», «електронне голосування», «цифрове голосування»;

- запропоновано авторське визначення та введення понять «цифрове голосування», «виборчий блокчейн» в юридичний тезаурус.

Визначено шляхи розробки та оптимізації нормативно-правової бази цифровізації виборчого процесу та основні фактори формування сприятливого середовища для впровадження цифрових технологій у виборчу систему України.

Дістали подальшого розвитку:

- наукові положення щодо забезпечення: активного та пасивного виборчого права, достовірності результатів волевиявлення, можливостей дистанційного

голосування в мережі Інтернет, формування списків та реєстрів виборців, участь інституцій громадянського суспільства в організації та контролі виборів;

- систематизація міжнародних інструментів регулювання цифровізації виборчого процесу та основних світових трендів та стандартів цифрового голосування;

- методологія розробки програм і проєктів цифрового голосування з використанням новітніх цифрових технологій з урахуванням формування органів публічної влади у повоєнний період.

Розроблено рекомендації які можуть бути використані в процесі підготовки та організації загальнодержавних та місцевих виборів.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 251 сторінка, з них 202 – основний текст, 9 таблиць, 11 рисунків, 1 додаток, список використаних джерел становить 243 найменування. Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії й надають авторові право публічного захисту дисертації. Детальний аналіз представленого рукопису дисертації та наукових публікацій дає підстави констатувати ідентичність публікацій і основних положень дисертації.

Практичне значення роботи. Висновки відповідають сформульованим завданням та змісту самої роботи та впливають із її основних положень. Основні концептуальні та практичні положення доведені до рівня практичних рекомендацій і можуть бути використані в процесі розроблення та реалізації заходів щодо впровадження новітніх цифрових технологій у виборчий процес в Україні.

Висновки та рекомендації наукового дослідження використані у діяльності:

- Дніпропетровської обласної ради при розробці регіональної програми інформатизації «Дніпропетровщина: цифрова трансформація» на 2023 - 2025 роки» рішення Дніпропетровської обласної ради від 14.10.2022 №216-13 VIII.

– Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України», в рамках реалізації Меморандуму про співробітництво з Міністерством цифрової трансформації України та місцевих проєктів у сфері цифрового розвитку громад, а також підготовки та проведення навчальних заходів, тематичних семінарів, конференцій з питань використання сучасних цифрових технологій для підготовки та проведення місцевих виборів.

– Виконавчого органу Павлоградської міської ради Павлоградського району Дніпропетровської області у підготовці та проведенні місцевих виборів 2020 року (при складанні списків виборців, а також у використанні цифрових технологій під час інформаційного супроводження виборчого процесу) та реалізації політики з впровадження цифрових технологій в діяльності виконавчих органів, підготовки та проведенні заходів з підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування з питань розвитку цифрових компетентностей.

– Виконавчого органу Зеленодольської міської ради Криворізького району Дніпропетровської області під час організації виборчого процесу на місцевих виборах 2020 року та розробці Програми інформатизації Зеленодольської міської територіальної громади на 2023-2026 роки, затвердженої рішенням міської ради від 21.12.2022р. № 1113.

– Верхівцевської міської ради Кам'янського району Дніпропетровської області при розробці місцевої Програми інформатизації Верхівцевської територіальної громади на 2022-2025 роки, затвердженої рішенням сесії від 09.12.2022 р., № 757-36/VIII.

Дисертаційна робота Гусаревич Наталії Володимирівни є самостійним і структурно завершеним дослідженням, що характеризується єдністю змісту, має постульовану автором науково-теоретичну та практичну цінність. Практичне значення одержаних результатів полягає в практико-орієнтованих рекомендаціях та пропозиціях, які можуть бути використані при вдосконаленні нормативно-правової бази для забезпечення цифрової трансформації виборчого процесу України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація складається з анотації державною та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота включає таблиці та рисунки. Структура дисертації має логічну побудову і сприяє розкриттю теми дослідження та виконанню поставлених завдань. Дисертація оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого роду наукових робіт. Зміст наукових праць доповнює основні положення дисертації.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Наукові результати дисертації отримані авторкою особисто, а сама робота відповідає вимогам законодавства про авторське право і суміжні права. Щодо наукових публікацій, опублікованих авторкою у співавторстві, в роботі чітко зазначено авторських внесок та зміст розробки. При аналізі тексту дисертації та використаних джерел ознак порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота не містить запозичених ідей інших авторів, у разі їх використання в роботі присутні посилання на джерела їх публікацій.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Загалом дисертаційне дослідження здійснено на високому науково-теоретичному рівні. Проте, оскільки деякі його положення є дискусійними, що пов'язано з означенням дисертантом власної позиції окремих досліджуваних проблем, варто зробити певні уточнення, зауваження та рекомендації з метою подальшого удосконалення наукових досліджень обумовленої проблематики.

1. Авторка у підрозділі 1.1. серед переваг використання цифрових технологій, пов'язаних з участю населення у справах управління державою виокремлює: широкі можливості громадської участі в різноманітних управлінських процесах; максимальну залученість громадян; простоту участі; підзвітність; гнучкість; доступність; всеосяжність; спрощеність доступу до процесу виборців з обмеженими фізичними можливостями; простоту реалізації; швидкість в ухваленні рішень і підбитті підсумків; зниження витрат тощо (с. 27-29.). Однак цифровізації

притаманні їй певні ризики, які не можна ігнорувати, особливо у сфері публічно-управлінських відносин. Автор наводить лише кілька з них, підкреслюючи необхідність їх подальшого дослідження та аналізу. На наш погляд було б доцільно більш глибоко розкрити питання ризиків цифровізації процесу формування органів публічної влади та визначити заходи щодо їх мінімізації або повного усунення.

2. У підрозділі дисертації 1.3. відзначено, що достовірність результату виборів при цифровому форматі дозволяє опосередковано забезпечити факт виключення «людського фактору» або прямого адміністративного впливу, оскільки цифрове голосування дає можливість підрахувати голоси без залучення до процесу представників публічної влади. Таким чином, результат залежить лише від якісного технічного забезпечення та безперебійної роботи програмних компонентів, а не від чесності та сумлінності представників влади та систем громадського контролю. Авторкою висловлено думку, що саме створення системи цифрових виборів може підвищити рівень довіри громадян до результатів виборів та значно зменшити корупційні ризики. Водночас авторкою не зазначено, що досягнення такого позитивного ефекту можливе лише у сталій, демократичній та правовій державі, а в інших умовах спричинює виникнення ризику цифрового авторитаризму.

3. У підрозділі 2.1 дисертації авторка описуючі цифрові інструменти фінансування передвиборчих кампаній визначає однією з основних форм пошуку фінансів – краудфандинг. Оскільки застосування практики цифрового краудфандингу є достатньо новою в Україні і ще не є поширеним інструментом фінансування партій. На наш погляд, така важлива тема потребує більшої кількості фактичних прикладів з досвіду його застосування у розвинених зарубіжних країнах.

4. У підрозділу 3.2. дисертантка виділяє три групи основних факторів формування сприятливого середовища для успішного впровадження цифрових технологій у виборчий процес (соціально-політичні, операційно-технічні та правові). Авторка стисло описує ці фактори на сторінках 178–183 дослідження. На наш погляд, робота додатково виграла б, якби було проведено більш глибокий аналіз цього питання.

Втім висловлені зауваження і побажання не применшують загальної високої оцінки рівня виконання дисертаційної роботи, а також її теоретичної цінності й практичної значущості.

Загальний висновок по дисертаційній роботі. З огляду на актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків вважаємо, що дисертаційна робота за темою «Впровадження новітніх цифрових технологій у виборчий процес в Україні» є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, у якому теоретично обґрунтовано механізми впровадження цифрових технологій у виборчий процес та надано практичні рекомендації, що має вагомим значення для галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування».

На підставі вищезазначеного можна констатувати, що дисертація відповідає вимогам, що передбачені наказом Міністерства освіти та науки від 12.07.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (пункти 5, 6, 8). а її авторка – Гусаревич Наталія Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Офіційний опонент:

завідувач кафедри національної економіки
та публічного управління
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана,
доктор наук з державного управління,
професор

Олександр КАРПЕНКО